

ÇOCUKLARLA TİYATRO: Eğitimde Tiyatro ve Yaratıcı Drama

Dr.Nihal Kuyumcu

Bir grup çocuğa “tiyatro yapalım mı” gibi bir soru yöneltildiğinde her zaman büyük heyecanla kabul görür, çünkü; çocukluk dönemi ve tiyatro birbiriyle içiçedir. Bunun nedeni tiyatronun temelinde “oyun”un olması ve çocukların yaşamında da oyunun önemli bir yer tutmasıdır. Çocuk kendini özgür hissettiği her ortamda oyun oynar. Çocuk ve tiyatro “oyun oynama” ortak noktasında herhangi bir yol göstericiye ihtiyaç duymadan buluşurlar. Örneğin küçük çocukların yetişkinleri taklit ettikleri evcilik oyunları seyirci kaygısı duymadan oynadıkları bir çeşit tiyatrodur. Büyüme süreci içindeki çocuk çeşitli oyunlar oynar ve birçok oyun da icat eder. Bu süreç içinde aşama aşama çevresindeki oyunlar dağır hakkında bilgi sahibi olur.¹⁴⁶ “Shiller, “insan yalnızca oynadığı zaman tam bir insan varlığıdır “derken insanın özgürlüğe ulaşabileceği en saf yolun oyun olduğunu ima etmiştir”.¹⁴⁷

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü kurulduğu yıllarda Prof. Dr. Zehra İpşiroğlu ile birlikte eleştiri, tiyatro ve çocukları nasıl bir araya getirebiliriz sorusunun yanıtlarını aramaya başladık. Çocuk tiyatrosu dersleri kapsamında alt başlık olarak, konuya iki açıdan yaklaştık. Birincisi yetişkinler tarafından “Çocuklar için yapılan tiyatro”, ikincisi ise “Çocuklarla birlikte yapılan Tiyatro”.

Öncelikle “Çocuklar için yapılan tiyatro” ile ilgili bir kaynak taramasına gidildi. Ancak bu konuda çok fazla bir veri elde edemedik. İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları 1935’den bu yana çocuk oyunları sahneliyor olmasına karşın, arşivinde bu oyunlarla ilgili oyun metinleri dışında hiçbir bilgi ve belgeye rastlanmadı. Oyunlar nasıl sahnelenmiş, ne gibi yorumlara yer verilmiş, ne gibi tepkiler almış? Hiçbir bilgi yoktu. Sadece bazı eski sanat dergilerinde tanıtımdan öteye gidemeyen kısa birkaç yazı bulabildik.

Bunun üzerine oyun eleştirisi üzerine çalışmaya başladık. Bir çocuk oyunu nasıl eleştirilir? Ölçütler nelerdir? Ne şekilde değerlendirmek gerekir? Seyircinin tepkileri neye göre değerlendirilmeli? Çocuk oyunu yönetmenleri oyunlarını sahnelerken nelere dikkat ediyorlar ya da etmeliler? vb. soruların yanıtlarını bölüm olarak araştırarak belli bir kuramsal

¹⁴⁶ Prf.Dr. İnci San “Eğitimde Yaratıcı Drama” Yaratıcı Drama , editör Ömer Adıgüzel, naturel yay. 2006 s.47

¹⁴⁷ Prof.Dr. Özdemir Nutku “Oyun Çocuk, Tiyatro”, ist, 1998 özgür yayınlari say.13

temel üzerine oturtmaya çalıştık. Halen devam edilen derslerde gişe açan oyunlar inceleniyor. Oyunlar, metin ve sahneleme düzleminde ayrı ayrı değerlendirerek bu konuda çeşitli dergilerde inceleme ve eleştiri yazıları yazılıyor. Çocuk oyunu yönetmenlerini üniversiteye davet ederek çocuk oyunu sahneleme süreci ve bu süreçte nelere dikkat ettikleri konusunda söyleşiler yapılıyor. Bütün bu çalışmalar sonucu çocuk tiyatrosunda tek ölçütün “yaş” olduğu, oyunun hazırlık sürecinde bir hedef yaş grubunun belirlenmesi ve bunun oyun afişlerinde yer alması, mutlaka seyircilerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiği ortaya çıktı. Şu anda, ticari kaygılarla özel tiyatrolar henüz oyun afişlerinde hedef yaş grubu belirtmiyor ama en azından ödenekli tiyatrolardan İBŞT, el ilanlarında ve geçen yıl afişlerinde bu bilgiye yer verdiler. Yönetmenler oyunlarını hazırlarken hedef yaş grubu belirliyorlar. Kısa bir süre sonra bu bilgiler özel tiyatroların afişlerinde de yer alacak, hatta bu konuda veliler zorlayıcı olacaktır.

Öte yandan, İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları geçen kış ilk kez fuayelerine velilere yönelik olarak, oyunlarla ilgili bilinçlendirme, üzerinde düşündürme amaçlı soruların yer aldığı panolar yerleştirdi. Zaman içinde bu soruların yer aldığı panolar daha kaliteli yapımlar için itici güç olabilir. Örneğin önceleri ebeveyn, oyun sırasında çocuğun sıkılmasını, tepki vermesini basit bir yaramazlık olarak değerlendirirken okuduğu, üzerinde düşündüğü sorularla oyundan kaynaklanabileceği olasılığını göz ardı etmeyecektir. Çocuğun oyun sırasındaki tepkilerini izleyerek yaşadığı olumsuzlukları tiyatro grubu ile paylaşması yönetmenin de yaptığı işe bir kez daha bakmasını sağlayacaktır.

Üniversitenin yaptığı bu çalışmalar şimdilik İstanbul ile sınırlı kalsa da bu alanda az da olsa bir şeylerin değiştirme yolunda etkili olduğu ve zaman içinde giderek yayılacağı açıktır.¹⁴⁸

“Çocuklarla tiyatro” çalışmaları ise yine “çocuk tiyatrosu” dersi kapsamında iki yarım dönemde farklı içeriklerle işlenirken, bazı deneysel çalışmalarla, araştırmalarla giderek rayına oturmuştur. Çocuklarla tiyatro çalışmaları “eğitimde tiyatro” adı altında ve bir anlamda “yaratıcı drama”ya alternatif bir yaklaşımla yürütülmektedir. Her iki çalışmanın da kişisel gelişim, kendini ve çevresini tanıma, sınırlarını keşfetme gibi amaçları olsa da yöntem ve ulaştığı nokta açısından farklılıklar taşımaktadır.

¹⁴⁸ İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları 2006-2007 tiyatro mevsiminde çocuk oyunu oynandığı salonlara bir defter açarak velilere yöneltilen sorulardan bazıları şöyle: Çocuğunuzun yaşı, oyunun belirlenmiş yaş grubuna uygun mu? Oyun çocuğunuzun duygu ve düşünce dünyasına katkı yapıyor mu? Dekor kotsu ışık dans ve müzik oyunu destekliyor mu? Oyunda beğendiklerini ve beğenmediklerini ? Önerileriniz?

Yaratıcı Drama “bir grup çalışması içinde bireylerin bir olguyu, bir yaşantıyı, kimi zaman soyut bir kavramı, bir davranışı, oyunsu süreçlerle anlamlandırılması, canlandırılmasıdır¹⁴⁹. Bu süreç içinde katılımcı, yaratılan atmosfer içinde yeni gerçeklikte ve o gerçeklik içinde yer alan yeni kişi olarak yaşarken o kişiyle kurduğu empati yoluyla farkındalık kazanır. Örneğin eğer çalışmanın amacı savaş ve yıkımına karşı bir farkındalık yaratmak ise oluşturulan atmosfer ve kurgu ile savaş sahneleri içinde insanların yaşadıkları paniği hissetmeleri sağlanır. Böylelikle insanlar TV’de ya da yazılı basında okuduğu/izlediği bir savaş haberini, bu haberi yaşayan insanlarla empati kurarak onlara karşı daha duyarlı olabilir.¹⁵⁰ Böylece çalışma hedefine ulaşır.

Eğitimde tiyatrodaki ise çalışma yöntemi biraz daha farklı bir çizgide gelişmektedir. Tiyatro bazı şeyleri kestirmeden, doğrudan anlatabilmek için iyi bir araçtır. Tıpkı bir fotoğraf gibi... Bir fotoğrafa bakarak binlerce cümleyi kurabilir, binlerce anlam çıkarabilirsiniz. Tiyatro da aynı şekilde bir durumu, bir davranışı o çerçevenin içine yerleştirdiğinizde daha belirginleştirerek kendinden açıklayıcı duruma getirebilir. Yaşam içinden aldığınız bir anı, durumu çerçevenin içine yerleştirdiğinizde daha önce gözünüzden kaçmış olan, kanıksadığınız, yanlışlığını fark etmediğiniz birçok ayrıntıyı fark edebilirsiniz. Bu yolla üstünde düşünebilir, alternatif üretebilir, yeniden düzenleyerek deneyebilirsiniz. Eleştirel bakışla inceleyebilirsiniz. Tiyatro bize düşünceyi, üzerinde konuşulacak, incelenecek somut bir şey haline getirir. Tıpkı ameliyat masasında incelenen bir hasta gibi... Burada asıl olan katılımcıların ele alınan konuya ya da olaya duyguları ile değil akıl yoluyla, gerçekçi olarak yaklaşmasını sağlamak..¹⁵¹

¹⁴⁹ Ömer Adıgüzel “Eğitimde yeni yöntem ve disiplin” Yaratıcı Drama Naturel yay. Say. 208-209

¹⁵⁰ Prof. İnci San İBŞT’de yaptığı bir drama çalışması sırasında Picasso’nun Guernika tablosundan yola çıkarak katılımcılara savaşın şiddetini fark ettiren neredeyse birebir yaşatan bir çalışma yaptırmıştı. Katılımcılardan biri yaratılan atmosfer ve panikten öylesine etkilendi ki paylaşım sırasında “artık TV’de savaş görüntülerini eskisi gibi rahat elimde çayımı içerek izleyemeyeceğim” demişti. Amaç buydu ve ulaşılmıştı.

¹⁵¹ Örneğin öğretmenlere yönelik yapılan çalışmada akşam eve dönen aile fertlerinin ilk yarım saatlerini canlandırmalarını istediğimizde, annenin kollarını sıvayarak hemen mutfığa girdiğini, babanın kumandayı eline alıp TV nin karşısına oturduğunu, kız çocuğunun annesine yardım ederken erkek çocuğunun bilgisayarın başına geçip oyun oynadığı bir oyun çıktı ortaya. Katılımcıların hemfikir olduğu bu durumu tersine çevirdiğimizde gruptan itirazlar geldi. Ancak çalışmanın ilerleyen dakikalarında annenin de baba gibi çalıştığı, birlikte eve girdikleri ve babanın otururken annenin mutfığa girmesini haksızlık olduğu ortaya çıktı. Üstelik anne kızını yardımcı çağırarak kendi yaşam biçimini kızına ve oğluna da benimsetiyordu farkında olmadan. Yukarıda sergilenen durumlar hepimizin evinde yaşanan, kanıksadığımız, sorumlulukların eşit şekilde paylaşılması ilkesine aykırı bir durum. Bu aykırılıklar Farkedildikten sonra mutlaka taraflar değiştirme yolunda adım atacaklardır. .

Eğitimde tiyatro çalışmaları doğaçlama, tartışma ve yine doğaçlama şeklinde gelişen bir süreç üstüne kurulmuştur. Yaşamın herhangi bir anı gerçekçi biçimde doğaçlandıktan sonra ortaya çıkan durumlar eleştirel bir yaklaşımla tartışmaya açılarak ya da tersinleme yapılarak farkındalık yaratılır ve düzeltme yolları aranır.

Biz de bölüm olarak tiyatronun verdiği bu olanaktan yararlanarak eğitimde tiyatro programları içinde “çocuklarla tiyatro kapsamında öncelikle “eleştirel bakış oluşturmayı” hedef aldık. İçinde yaşadığımız dünyada, öteden beri gelen kültür, gelenekler, alışkanlıklar nedeniyle doğru olmayan, kanıksadığımız bazı durumlar vardır. Bu durumlar yaşantımızın her anına gizlenmiş olarak bizlerle birlikte yaşar. Örneğin çocukluğumuzda dinlediğimiz masallar, atasözleri, günümüz medyasında yer alan birçok haber, reklamlar, aile içi iletişim, öğretmen öğrenci ilişkileri, moda, gelenekler, aklımıza gelen her şey ama her şey bizi farkında olmadan belirler, değiştirir ve dönüştürür. Bizlerin seçimlerini, yaşam biçimimizi etkiler. Bu değişimler olumlu olduğu kadar olumsuz da olabilir. Bunlarla başa çıkmanın tek yolu fark etmek, araya bir mesafe koyarak, yabancılaşarak incelemektir. Duvarda bulunan bir lekeyi fark etmeyebiliriz, ama onu bir çerçeve içine alırsak hemen dikkatimizi çeker. Tiyatroyu da bu bağlamda düşündüğümüzde, günlük yaşantıda var olan durumlar gerçeğe uygun olarak çerçeve içine alındığında daha önce fark edilmeyen birçok ayrıntı fark edilecektir. Üzerinde düşünme, değiştirme, değiştirme yolları aranacaktır. Eleştirel bir bakışla değerlendirme fırsatı yakalanmış olacaktır.

Sözden çok görüntünün önemli olduğu böyle bir çalışma çocuklar için somut birçok değişimi de beraberinde getirebilir. Aynı konuyu oyun yoluyla anlatmak, canlandırma ile “miş gibi yapmak” çocuğa ulaşmada etkili bir yoldur, çünkü oyun çocukların yaşamlarının önemli bir parçasıdır.

Eğitimde tiyatrodaki amaç, toplumsal eleştiridir. Katılımcılarda (konumuz bağlamında çocuklarda) yaşadıkları dünyaya yönelik farkındalık yaratmak, alıştıkları, kanıksadıkları aykırılıkları fark ederek değiştirmeyi amaçlar. İçselleştirilen baskıları su yüzüne çıkartmak, onlarla başa çıkmak, değiştirmek, değiştirme gücü elde etmek bu çalışmaların temel hedeflerindedir. Yaşananlara uzaktan bakmak, “ne hissettin” yerine “bu kişi neden böyle davrandı”, “bu davranış normal mi, olması gereken böyle mi olmalı” gibi sorular bu çalışmada sık sık yer alır ve var olan durum tartışmaya açılır.

Eğitimde Tiyatro, Yaratıcı Dramada olduğu gibi ısınma ve beş duyuyu geliştirme egzersizleriyle başlamaktadır. Isınma egzersizlerinde amaç, grup içi iletişimin güçlenmesi, aradaki sınırların kalkması, katılımcıların birbirlerine yakınlaşmasıdır. Grup içinde kendini rahat hissedene katılımcı rahat ifade eder. Grup içi güven ortamının sağlanması, çalışmanın hedefine ulaşabilmesi açısından çok önemlidir. Isınma çalışmaları “oyun” ağırlıklı olarak uygulanmaktadır. Grup içi iletişimi sağlama ve güçlendirmede oyun en iyi araçtır. Katılımcılar kaç yaşında olurlarsa olsunlar oynanan bir oyun anında grup üyelerini çocukluğun o sınır tanımaz, canlı hareketli günlerine götürecektir, grup dinamizmi daha kısa sürede oluşacak, grup üyeleri birbirlerine yakınlaşacaklardır.

Isınma çalışmasının ardından beş duyuyu geliştirme egzersizleri katılımcının yaşadığı çevreyi daha iyi görmesini, işitmesini, hissetmesini sağlayarak ifade etmesine yardım eder. Örneğin eşinin yardımıyla okul koridorlarında gezdirilen gözleri kapalı kişi önceden farkında olmadığı yürüdüğü zeminin kaygan mı, pürüzlü mü, halı mı kaplı yoksa taş mı olduğunu, varsa farklı kokuları, var olan hava akımını, çevredeki sesleri fark edecektir. Çünkü görme duyusunun devreden çıkarılmasıyla, geri kalan tüm duyular daha yoğun çalışarak çevreyi algılamaya başlayacaktır. Bibiriyle kaynaşan, beş duyusu gelişmiş ya da gelişmekte olan grup üyeleri herhangi bir konuda doğaçlama yaparken çok daha duyarlı, ayrıntıları görerek dile getiren, gösteren bir çalışma içine girecektir.

Tiyatro Eleştirme ve Dramaturji Bölümü’nde “Çocuk Tiyatrosu” dersi kapsamında yapılan “Çocuklarla Tiyatro” (Eğitimde Tiyatro) programı iki aşamalı olarak gerçekleştiriliyor. İlk aşamada bölüm öğrencileri atölye çalışmaları ile uygulamalı olarak dersin pratiğini yapıyorlar. Çocuklarla yapabilecekleri programları öncelikle kendileri yaşayarak, farkındalık kazanmaları sağlanıyor.

İkinci yarı yılda ise bölüm öğrencileri, toplum merkezlerine devam eden 10-13 yaş grubu öğrencileriyle ilk dönem yaptıkları atölye çalışmasından yola çıkarak hazırladıkları programları çocuklara uyguluyorlar.

Bu çalışmanın temelde iki faydası var. İlki bölüm öğrencilerinin yaptıkları atölye çalışması ile birbirleriyle kaynaşmaları, sınıf içinde bir dinamizmin oluşması, ikinci olarak çocuklarla yaptıkları uygulama çalışmasıyla bir dönem de olsa deneyim yaşamaları.

Diğer yandan, yine bölüm öğrencilerinden oluşan bir tiyatro grubu ile toplum merkezlerinde yetişkinler için “Forum Tiyatro” çalışması yapılmaktadır. “Forum Tiyatro”, seyirci topluluğuna ait bir sorunun ön oyunla sergilendiği ve seyircinin sahnede deneyerek çözümü ürettiği katılımcı tiyatro biçimidir. Ön çalışmalarda öğrencilerin hedef grup ile ilgili yaptıkları araştırmalar, sorunların tespiti, çözüm arayışları içinde toplumun bazı gerçekleri ile yüzleşmeleri, tiyatro aracılığı ile üniversite ve toplumun çeşitli kesimlerinin kaynaşması için bir fırsat yaratmaktadır.¹⁵²

Sonuç:

Sonuç olarak İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji bölümü öğrencileri ile yapılan “Eğitimde Tiyatro” proje çalışmalarında çocuklar ve yetişkinlerle tiyatroyu kullanarak eleştirel bakış oluşturma, yaşadığımız dünyaya karşı farkındalık kazanma ve kazandırmayı hedeflemektedir. Bu hedefler için yapılan hazırlıklarda bölüm öğrencileri de böyle bir sürece girerek grup içinde kendini ifade etme, tartışma ve paylaşım ile olaylara çok yönlü yaklaşma konusunda duyarlılık kazanmaktalar. Diğer yandan öğrenciler mezun olduktan sonra bu alanda özellikle okullarda çocuklarla çalışmayı düşünenler az da olsa bir deneyim kazanarak, bu konuda fikir sahibi olmaktadır.

Kaynakça:

SAN İnci: “Eğitimde Yaratıcı Drama”, **Yaratıcı Drama** , editör: Ömer Adıgüzel, Naturel Yay., 2006

NUTKU Özdemir: **Oyun Çocuk, Tiyatro**, İstanbul, Özgür Yayınları, 1998

Abstract:

“Children’s drama,” the course which is offered by the Department of Theatre Criticism and Dramaturgy of the Istanbul University, is conducted under two headings: “drama for children” and “drama with children.” Under the heading of “drama for children” the plays produced for the children by the adults are analysed and, through the critical articles the

¹⁵²Bu çalışmalar genellikle toplum merkezlerinde okuma yazma kurslarına devam eden yetişkin kadınlara yönelik yapılıyor. Örneğin bir forum tiyatro çalışmasında kadınlar eşlerinin kurduğu baskılardan, kuma sorunundan söz ederek yakındılar. Oyun bu sorun üzerine kuruldu. Kısa bir ön oyundan sonra kesilerek seyircilerden, sahnedeki kadına içinde bulunduğu zor durumdan nasıl çıkabileceği soruldu ve çıkıp göstermeleri istendi. Birçok öneri denendi. Oyun bittikten sonra da uzun süre kadınlar salonu terk etmeden kendi aralarında ve öğrencilerle bu konu üzerine tartıştılar. Tartışmalar sonunda, kadınlar başlangıçta bu durumu kader gibi görürken, aslında yapılabilecek şeyler olduğunu, birçok şeyi değiştirmenin kendi ellerinde olduğunu fark ettiklerini dile getirdiler.

guidance for those working in this field is provided. Under the heading of “drama with children” drama is used as a means to create a critical perspective, and in the social centres practical lessons are held with diverse age groups of children. This course offers also the opportunity to the students of the department to be acquainted with the children and to make practices with them.